

6 paskaita. Planas

- **Fonetinė** tipologija
- **Leksinė** tipologija
- **Žodžių darybos tipologijos klausimai**
- **Baltijos kalbų arealas** tipologiniu požiūriu
- **Jūsų pristatymai**

Fonetinė tipologija

Balsių sistemas (pagal kokybę)
(WALS 2, Vowel Quality Inventories)

Dažniausios (5–6) fonemų sistemas:

- Mažos (2–4) 93
- Vidutinės (5-6) **287**
- Didelės (7–14) 184

Fonetinė tipologija

Priebalsių sistemos (WALS 1, Consonant Inventories)

Dažniausios (22 ± 3) fonemų sistemos:

- Mažos (6–14) 89
- Gana mažos (15–18) 122
- Vidutinės (19–25) **201**
- Gana didelės (26–33) 94
- Didelės (34 ir daugiau) 57

Fonetinė tipologija

- **Skiemens struktūrų tipai** (WALS 12, 486 kalbos):
 - 1) paprastasis, maksimali struktūra: CV, 61 kalba
 - 2) vidutinio sudėtingumo, maks.: **CVC, CCV, 274** kalba
 - 3) sudėtingasis, maks.: CCCVCCC (ar pan.), 151 kalba

Fonetinė tipologija

- **Skiemens struktūros koreliacija su priebalsių kiekiu kalboje (WALS 12; plg. liet.: (3) tipas, 37 prieb. (be 4 afrikatų)):**
 - 1) paprastas — vidutiniškai 19,1 priebalsių
 - 2) vidutinio sudėt. — 22,0 priebalsiai
 - 3) sudėtingas — 25,8 priebalsiai

Fonetinė tipologija

- **Toninių sistemų tipai** (WALS 13, tirtos 527 kalbos):
 - 1) tonų nėra, 307 kalbos
 - 2) paprastasis, dvinarė tonų (dažnai aukšto ir žemo) opozicija, 132 kalbos
 - 3) sudėtingasis, daugiau nei dvinarė sistema, 88 kalbos

Fonetinė tipologija

- **Toninių sistemų koreliacija su priebalsių ir balsių kiekiu (WALS 13) – daugiau tonų, daugiau (!) C ir V:**
 - 1) sudėtinga (> 2 tonai) — vid. 26,0 priebalsiai; 7,05 balsiai
 - 2) paprasta (2 tonai) — 23,3; 6,28
 - 3) tonų nėra — 22,1; 5,58
- Koreliacija tarp skiemens sudėtingumo ir tonų sistemos sudėtingumo, pvz., **jei tonų nėra, tikėtina, kad skiemuo bus vidutinio sudėtingumo (~ 50 % kalbų)**, žr. plačiau WALS 13, Table 3)

Leksinės tipologijos klausimai

- Palyginti nauja tipologijos tyrimų sritis, besidominti, kaip tam tikrų semantinių sričių skirtys (opozicijos) atspindimos leksikoje (plg. gramatinės kategorijas ir jų narių kiekį)
- Klasikiniai pavyzdžiai
 - **Skaičiavimo sistemos** (jų pagrindas)
 - **Spalvų pavadinimų sistemos**

Leksinės tipologijos klausimai

Skaičiavimo sistemos

(jų pagrindas, WALS 131)

- **Dešimtainė** **125**
- **Dešimtainė-dvidešimtainė (mišri)** 22
- **Dvidešimtainė (gryna)** 20
- Kito pagrindo 5
- Kūno dalys 4
- Ribota sistema (iki “20”) 20

Leksinės tipologijos klausimai

Spalvų pavadinimų sistemos (WALS 133)

Pagal skiriamų spalvų pavadinimų skaičių (įskaitant ir išvestines):

- 3–4 spalvų pav. 20
- 4–6 spalvų pav. 26
- 6–7 spalvų pav. **34**
- 7–8 spalvų pav. 14
- 8–9 spalvų pav. 6
- 9–10 spalvų pav. 8
- > 10 spalvų pav. 11

Leksinės tipologijos klausimai

Spalvų pavadinimų sistemos

Pagal žalios-mėlynos spalvos pavadinimų skyrimą (WALS 134):

- Žalia vs. mėlyna 30
- Žalia/mėlyna 68
- Juoda/žalia/mėlyna 15
- Juoda/mėlyna vs. žalia 2
- [kiti variantai]

Leksinės tipologijos klausimai

- Kitų sričių pavyzdžiai
- **hand** ‘plaštaka’ : **arm** ‘ranka’ (WALS 129)
- **finger** ‘pirštas’ : **hand** ‘plaštaka’ (WALS 130; neskiriančiųjų kalbų ryšys su kalbančiųjų vertimusi medžiokle ir rinkimu, žiedų nenešiojimu vs. skiriančiųjų ryšys su žemdirbyste, žiedų nešiojimu ir pan.)
- Skoliniai: arbatos pavadinimas (iš **cha** vs. **te**, WALS 138)

Žodžių darybos tipologijos klausimai

- Palyginti mažiau tyrinėta sritis (WALS visai neatspindima, plg. nebent apie veiksmo pavadinimo konstrukcijas, WALS 62: Action Nominal Constructions)
- Aspektai:
 - **raiška** — darybos būdai (plg. gramatinių kategorijų raiška) aprašyti gana gerai, ką sudomintų, žr. Aikhenvald, Typological distinctions in word-formation, In: Shopen (ed.) III, 1—64.

Žodžių darybos tipologijos klausimai

- **darybos kategorijos** (darinių semantiniai tipai) — atskirų aprašų yra (plg.: Xrakovskij (ed.), *Typology of iterative constructions*, 1997; Kaliuščenko, *Typologie denominaler Verben*, 2000; Comrie, Thompson, *Lexical nominalization*, In: Shopen (ed.) III, 334—381; Lieber, Štekauer, *The Oxford Handbook of Compounding*, 2009 ir pan.), bet nemažai kategorijų tipologiniu dar neaprašyta ar neaprašyta pakankamai išsamiai
- Štekauer, Valera, Körtvélyessy, 2012. *Word-Formation in the World's Languages. A Typological Survey*. Cambridge: Cambridge University Press.

Baltijos kalbų arealas

- Baltijos kalbų arealas (*Circum-Baltic languages*): germanų, slavų, baltų ir finų kalbos prie Baltijos jūros
- Kai kurios šio arealo ypatybės:
 1. Partitivityvas
 2. SVO (negrįžta), GenN/NGen
 3. Evidencialumas

Baltijos kalbų arealas: partityvas

- Finų (suomių, estų) kalbų partityvas:
 - Žymi objektą imperfektyvinėse klauzose (kitose arealo kalbose to nėra)

Suom. *kirjoitin kirje-**ttä*** (PART) ‘rašiau laišk-**a**’

*kirjoitin kirjee-**n*** (ACC) ‘parašiau laišk-**a**’

Baltijos kalbų arealas: partityvas

- Žymi neapibrėžtą kiekį (yra slavų ir baltų k.)

Suom. *hän söi manisikoi-**ta*** (PART)

‘ji(s) valgė žemuogi-**ų**’

(plg.: ‘ji(s) suvalgė žemuog-**es**’)

- Žymi objektą neigiamose klauzose (yra slavų ir baltų k.)

Suom. *en kirjoita kirje-**ttä*** (PART)

‘ne(pa-)rašiau laišk-**o**’

Baltijos kalbų arealas: ž. tvarka

- Kaip ir kitur Europoje, vyrauja SVO
- Baltijos areale nemažai kalbų, kur šalia SVO galimi ir kiti variantai (bet tuo pasižymi ir regionui nepriklausančios slavų, t. p. mordvių, komių kalbos)
- Daugelyje Baltijos arealo kalbų turima griežta GN tvarka (baltų, finų, iš dalies slavų (tarmių) ir skandinavų k.), bet yra ir NG (pvz., slavų, retai – ir liet. ir kt.)

Baltijos kalbų arealas: evidencialis

- Nedideliame Baltijos k. arealo plote turimos gramatinės evidencialumo konstrukcijos, kuriose vartojamos dalyvinės formos:
- finų k. (estų, lyvių) **reportatyvas**
- baltų k.:
 - latvių k. **reportatyvas**
 - liet. k. **reportatyvas** ir **inferencialis**

Seminaro skaitinys

- Paskutinio seminario **skaitinys**: Koptjevskaja-Tamm, M., B. Wälchli, *The Circum-Baltic languages: An areal-typological Approach*. In Dahl. Ö., M. Koptjevskaja-Tamm (eds.), *The Circum-Baltic Languages: Typology and Contact*, vol. 2. Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins, 2001:
 - 650-656 (objekto žymėjimas partityvu)
 - 704-709 (SVO, GN/NG)
 - 715-723 (evidencialis; neišsigąskite liet. k. konstrukcijų įvairovės, ją peržiūrėsime trumpai, svarbu pačių evidencinių konstrukcijų buvimas)

Ačiū už dėmesį!